

Л. І. ШЕВЧЕНКО

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна
Електронна пошта: style_m_k@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-6290-2307>

Д. Ю. СИЗОНОВ

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна
Електронна пошта: dm_sizonov@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1162-2182>

Д. В. ДЕРГАЧ

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна
Електронна пошта: dimyla_philolog@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4215-3825>

ДИСКУРСИВНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ У ПРОСТОРИ ЗАХІДНОЇ НАУКИ

У статті концептуально аргументовано напрацювання з дискурсивної лексикографії в сучасному українському мовознавстві, що корелюють із американською та західноєвропейською практикою в роботі над словниками. Новий лексикографічний пошук із запропонованої дослідницької проблеми дозволяє усвідомити виклики, що стоять перед сучасною лінгвістикою в її адекватності потребам модерних суспільств в інформаційну еру, та створити нові словники, які відповідатимуть вимогам часу й комунікативного простору. Авторами аналізуються фактори, що зумовили розвиток дискурсивної лексикографії в модерному світі. Модель словників нового типу для забезпечення неолінгвістичних напрямів сучасного гуманітарного знання розглядається в контексті суспільних потреб постінформаційної доби. Йдеться передусім про медіа- та юрислінгвістику, бізнесову та політичну лінгвістику, іміджологію та лінгвоекспертологію, комунікативні напрями реклами, брендингу, піару та ін., у яких перехрещуються дослідницькі методи, моделі, характеристики, поняттєвий обсяг термінології з метою оптимального забезпечення лінгвістикою нових пошукових ідей і лексикографічних практик. Розглянуто й обґрунтовано структуру та особливості лексикографічного опису в словниках дискурсивного типу «Медіалінгвістика: словник термінів і понять» та «Юрислінгвістика: словник термінів і понять» — інноваційних виданнях українського мовознавства ХХІ ст. Словники створені з увагою до американських і західноєвропейських студій з медіа- та юрислінгвістики, комунікативістики, функціональної стилістики, що дозволяє панорамно співвіднести лексикографічний досвід укладання словників дискурсивного типу. Автори висновково твердять, що завдання сучасної дискурсивної лексикографії зосереджені на формуванні цілісного наукового світогляду та системного фахового знання у процесі мовної комунікації.

Ключові слова: дискурсивна лексикографія, функціональна стилістика, неолінгвістика, медіалінгвістика, юрислінгвістика.

Комунікація модерного часу розвивається в активних процесах пошуку функціональних ресурсів мовних одиниць / мови й відповідного їм дискурсивного підходу до лінгвістичного аналізу та представлення сучасних змін щодо інтенцій мовної системи. На особливу увагу в лінгвістичному опрацюванні сучасних знань про мову заслуговує дискурсивна лексикографічна практика, яка дозволяє чітко, послідовно, логічно представити комплекс основних понять і категорій певної синкретичної сфери знання.

Формування *дискурсивної лексикографії* як окремого напрямку актуального лінгвістичного знання пов'язане із західною наукою, в якій пріоритетним ще з середини ХХ ст. є концептуально сформований інтегральний локус щодо взаємозв'язків мови з соціальною, правовою, медійною, бізнесовою та ін. типами комунікації. І якщо на початку минулого століття основним завданням світової лексикографії було укладання галузевих словників із системним описом матеріалу, то вже сьогодні особливого значення набувають словники дискурсивного типу з комунікативною та функціонально-стилістичною віднесеністю до сфер використання в їх описі.

Перспектива дослідження нових комунікативних ракурсів активно реалізується в системній фаховій діяльності авторитетних наукових центрів у різних країнах. Так, проблемні проекти профільних інституцій, освітні програми відомих університетів скорельовані з репрезентативним у світовій науці та дидактиці геолінгвістичним контекстом вивчення й аналізу мови як уніфікованого ресурсу спілкування:

«Лінгвістика та комунікативні студії» (*Linguistics and Communication Studies*); «Лінгвістика та культурна антропологія» (*Linguistics and Cultural Anthropology*) — Бостонський північно-східний університет, Массачусетс, США;

«Мова, суспільство, комунікативна концентрація» (*Language, Society, and Communication Concentration*) — Державний університет в Буффало, Нью-Йорк, США;

«Мова та комунікація» (*Language and Communication*) — Джорджтаунський університет, Вашингтон, США;

«Лінгвістика та соціальна антропологія» (*Linguistics and Social Anthropology*) — Університет Манчестера, США;

«Мова, культура та комунікація» (*Language, Culture and Communication*) — Бірмінгемський університет, Великобританія;

«Мова та комунікація» (*Language and Communication*) — Йоркський університет, Великобританія;

«Мова, суспільство, комунікація» (*Language, Society and Communication*) — Університет Лондона, SOAS, Великобританія;

«Суспільна комунікація» (*Social Communication*) — Університет Адгера, Норвегія;

«Мова та комунікація» (*Language and Communication*) — Державний Лейденський університет, Нідерланди;

«Мова та комунікативні технології» (*Language and Communication Technologies*) — Гронінгенський університет, Нідерланди;

«Мова та комунікація» (*Language and Communication*) — Державний Мангеймський університет, Німеччина;

«Мова та комунікація» (*Language and Communication*) — Державний Зіґенський університет, Німеччина та ін.

У свою чергу, лексикографія у визначеній дослідницькій предметності також послідовно розробляється американською та західноєвропейськими стилістичними школами (словникова діяльність Оксфордського, Стенфордського, Кембриджського, Ланкастерського та інших наукових центрів). Українські лексикографічні видання дискурсивного типу належать до неолінгвістичної проблематики, відповідно, напрацювання в межах лексикографії нового типу характеризуються часто як майбутнє, наголосимо — достатньо результативне. Йдеться, передусім, про дискурсивний пошук, зокрема, у сфері комп'ютерної лексикографії науковців Українського мовно-інформаційного фонду НАН України (під керівництвом акад. В.А. Широкова [Широков та ін. 2001–2010]) та словникові проекти і словникові фрагменти у виданнях підруничкового жанру: Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна («Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики» [Мартинюк 2011]), Одеського національного університету імені І. І. Мечникова («Короткий асоціативний словник рекламних слоганів» [Ковалевська, Кугуза 2011]), Львівського національного університету імені Івана Франка («Словник міжкультурної комунікації» [Бацевич 2007]), Національної академії Служби Безпеки України («Лінгвістична експертиза соціальних мереж» [Компанцева 2018]), Київського національного університету імені Тараса Шевченка («Медіалінгвістика: словник термінів і понять», «Юрислінгвістика: словник термінів і понять» [Шевченко, Дергач, Сизонов 2013; Шевченко, Дергач, Сизонов 2014; Шевченко, Дергач, Сизонов, Шматко 2011]) та ін. Видання українських учених відомі в широких колах наукової громадськості та в університетській дидактиці, викликали інтерес та спричинили дискусії на конференціях і міжнародних з'їздах славистів у Охриді, Мінську, Белграді.

Спостерігаємо певну продуктивну традицію у формуванні дискурсивних словників, побудованих на інтегральних засадах комунікативістики. Переконливою, на нашу думку, є позиція щодо аргументації дискурсивно-стилістичного підходу в лінгвістиці: «Якщо змінюється світ і з ним мова, то можна очікувати трансформації людського мислення про неї, а також у створених нею дискурсах. <...> Якщо сьогодні світ змінюється, то ведеться пошук ідей і теорій, які укладали б новий тип пізнавального досвіду» [Гайда 2015: 16].

Робота над дискурсивними словниками дозволяє окреслити проблеми інноваційної лексикографії, що розвивається «в аспекті розвитку строгого системно-структурного підходу з урахуванням / зміною на дискурсивно-стилістичні можливості представлення словникового матеріалу» [Шевченко, Сизонов 2020]. Особливо гостро потреба в дискурсивних словниках постає, як уже зазначено, в неолінгвістичних студіях, де перехрещуються дослідницькі моделі, методи, уточнюється поняттєвий обсяг термінології з метою адекватного забезпечення нових пошукових ідей і комунікативних практик. Ідеться, зокрема, про інноваційні напрями мовознавчого / стилістичного знання — юрис- та медіалінгвістику, бізнесову та політичну лінгвістику, лінгвоіміджеологію та піарлінгвістику, інші напрями дискурсивного знання щодо функціонування мови, системний науковий аналіз яких інтегрується, отже, у знання про різні інформаційні, економічні, політичні, культурні та ін. реалії життя суспільства.

Очевидно, що лексикографічна діяльність подає системно організовані й дискурсивно опрацьовані мовні факти не як окремо взятий, самодостатній

фрагмент мовної дійсності, а як результат змін в об'єктивно пізнаваному й вербалізованому світі, де ефективне функціонування соціальних середовищ визначається мовою. Новий лексикографічний пошук у запропонованій постановці питання дозволяє усвідомити виклики, що стоять перед сучасною лінгвістикою в її адекватності потребам модерних суспільств в інформаційну еру, створюючи нові словники, що відповідають вимогам часу.

Одним з неолінгвістичних словників дискурсивного типу, що відбиває тенденції розвитку інформаційної сфери, є *словник із медіалінгвістики* — сучасного інноваційного напрямку мовознавства, що досліджує природу, функції, лінгвістичні параметри та характеристики масової комунікації. Потреба в появі видання «Медіалінгвістика: словник термінів і понять» [Шевченко, Дергач, Сизонов 2013; Шевченко, Дергач, Сизонов 2014] назрівала давно, що вмотивовано:

(1) професійним інтересом дослідників до слова в інформаційній сфері, який виявився не лише у створенні численних різножанрових текстів, але й у спробах представити систему термінів і понять, операційних для медіасфери;

(2) динамікою мовних змін в інформаційному просторі та домінантністю медіа в сучасному соціумі щодо можливостей впливу на масову свідомість;

(3) необхідністю фахового опису медійного ресурсу слова філологами, які працюють із текстами ЗМІ й аналізують функціонально-стилістичний потенціал мовного ресурсу в медіа.

Інша важлива причина появи нового медіалінгвістичного словника виявилася в розширенні операційних термінів і понять актуальної комунікативної сфери у зв'язку з інтернаціоналізацією мови медіа, що здатна «активно віддзеркалювати динамічні процеси в суспільстві, відбивати інформаційні зсуви та зміни суспільних орієнтирів у бік диджиталізації соціуму» [Manovich 2002: 15]. Логічно, що медіалінгвістична компетенція стала необхідним компонентом лексикографічного терміноряду, адже метамова фахівця та лінгвістична проблематика в інформаційній сфері до появи нового словника були представлені спорадично, несистемно, часто не в мовознавчих поняттях і дефініціях. Відтак, із розвитком медіалінгвістики, її становленням як окремої галузі мовознавства потреба в медіалінгвістичному словнику дискурсивного типу визначилася з усією очевидністю.

Аналізований словник термінів і понять представляє систему операційних категорій сучасної медіалінгвістики, її ключових метаодиниць, які забезпечують роботу з медіатекстами та фахову діяльність медіалінгвіста, подає ілюстративний матеріал, що засвідчує текстовий функціонал конкретних термінопонять. Словник дискурсивного типу є першою, інноваційною спробою систематизувати терміноряд медіалінгвістики з урахуванням специфіки мовознавчого підходу до аналізу текстів у ЗМІ (інтралінгвальні критерії аналізу) й особливостей медійних текстів як комунікативних феноменів, зорієнтованих на масову мовну свідомість (екстралінгвальні критерії аналізу).

Як відомо, українська медіалінгвістика розвивається в річищі проблематики, що її розв'язують у сучасній світовій науці (Т. ван Дейк, Р. Барт, У. Еко, Д. Перін, М. Мак-Клюен та ін.). Відповідно, дослідницький інструментарій українських лінгвістів має бути синхронізованим з міжнародним науковим досвідом і коректно представленим у Словнику.

Відтак складність термінологічної репрезентації медіалінгвістики в синкретичній природі неонапряму полягає в тому, що «вона, як відносно нова наука сучасного періоду, є міждисциплінарною за своєю суттю, що диктує і комплекс проблем у її термінологічному описі. <...> Медіалінгвістика

зіткнулась із гносеологічними, епістемологічними та методологічними проблемами, що мають бути коректно відбиті у новому словнику» (див. докладніше: [Шестакова 2015: 123]).

Словник побудований за традиційним алфавітним принципом зі стрижневим словом, співвідносним граматично з іменником у називному відмінку однини: *бюлетень інформаційний, мовлення монологічне, плюралізм культурний, поле медіаментальне* та ін. Деякі поняття, що вживаються в науковій комунікації медіалінгвіста як терміни-словосполучення та мають фразеологізований характер, подаються відповідним чином і у словнику: *інформаційна картина світу, ЗМІ електронні / друковані / політичні, мовленнєвий етикет, новини гарячі, опозиції бінарні* та ін. Терміни й наукові поняття формалізують основну проблематику медіалінгвістики, її методи, типи й види аналізованих текстів та структурно-функціональних мовних одиниць цих текстів. Словникові статті містять власне лінгвістичні поняття (*евфемізм, неологізм, метафора, жаргон, онім* та ін.), без яких неможливо проаналізувати специфіку мови у ЗМІ, а також терміни й поняття аналізованих медіалінгвістикою сфер — психології, політології, соціології, журналістики та ін. (*ідеологема, маніпуляція, коректність політична, метод анкетування, кодекс професійної етики журналіста* та ін.).

Особливістю Словника є спеціалізоване пояснення деяких загальнонаукових понять, що маркується відповідним чином: *ефект присутності* (в медіа); *наголос* (у медіа); *факт* (у медіа); *покликання* (у медіа); *штамп* (у медіа) та ін. Окремим локусом блоку термінів і понять у Словнику є іншомовні аббревіатури, які традиційно відтворюються автоматично (*www, HTML, http, URL* та ін.). Як паралельні форми використовуються українсько- й англійські аналоги термінів (*піар, прайм-тайм, прес-реліз, онлайн-медіа, медіабізнес* та ін.), що також указує на європейський вектор медіалінгвістичної науки та скорельовану позицію щодо терміноряду, вживаного в метамові сучасними світовими вченими.

Як відомо, вихідною позицією щодо аналізу мови ЗМІ є *медіадискурс*, кризь призму якого розглядаються всі інші категорії медіалінгвістики [Dijk 1991]. Таким чином, дискурсивний принцип укладання Словника зреалізовано в параметрах динамічної природи комунікації, глобалізації наукового простору, логічних взаємозв'язків термінопонять і нових смислів, відбитих у комунікативній медіареальності. Один із авторитетних лексикографів Дж. Вільямс у зазначеній дискурсивній моделі наукової роботи надав рекомендації щодо створення словників дискурсивного типу, в яких: (а) відображається семантична інформація про одиницю опису (дається її значення або кілька значень, описуються додаткові конотативні смисли, що виявляються в контексті); (б) надаються етимологічні характеристики описуваної одиниці; (в) можуть бути описані вмотивованість словникової одиниці, її місце в системі термінологічних понять, когнітивні та культурологічні характеристики, інші додаткові металінгвістичні відомості; (г) показується контекстуальна реалізація одиниць у логічних взаємозв'язках з іншими термінами і поняттями [Williams 2017]. Відповідно, зважаючи на міжнародний досвід лексикографів, репрезентація словникових статей у названому медіалінгвістичному виданні організована в таких дискурсивних параметрах:

Медіадискурс — це тип мовленнєвої діяльності в медіа, спроектований на інформування аудиторії щодо різних сфер суспільного життя засобами масової комунікації (через телебачення, радіо, Інтернет, друковану пресу та ін.). Відповідно, прийнято диференціювати, напр., політичний, культурний, науковий, спортивний та інші М., що можуть відрізнятися специфікою апе-

ляції до мовної свідомості реципієнта, її лінгвальними й екстралінгвальними характеристиками, потенційним результатом. Див. **Медіатекст**.

Опозиції бінарні — протиставлення понять, дій, ситуацій, напр.: *добро-зло, життя-смерть, правда-брехня* та ін., що, передусім, розглядаються як логічні основи розумової діяльності людини. В медіа опозиції такого роду реалізуються в жанрах, які передбачають дискусію, аналітичний характер подання інформації, реакцію на відтворений текст, — новини, ток-шоу, аналітичний огляд, коментарі та ін. У більшості випадків О. б. проєктуються на вплив на масову свідомість, маніпуляцію нею.

Повідомлення — інформаційний варіант медійного тексту. П. інформаційно пов'язує подію чи факт з редакцією. П. може слугувати подальший жанровій диференціації та стати основою нових медійних текстів — статті, репортажу, сюжету та ін. П. без аналітики та належного структурного форматування називають інформацією (інформаційним П.). Див. **Новини**.

Словник термінів і понять із медіалінгвістики формує не тільки наукові компетенції філологів-дослідників, а й також забезпечує практику роботи зі словом в інформаційній сфері. Зауважимо й на потребі університетської дидактики у Словнику — як термінологічному забезпеченні дисциплін спеціалізації «Медіалінгвістика». Словник став фундаментальною підставою для створення першого в Україні підручника «Теорія медіалінгвістики» [Шевченко, Сизонов 2021a], що розвиває неолінгвістичний напрям, концептуально формулюючи лінгвістичну предметність інформаційної сфери, її завдання, проблеми, можливості, розширюючи термінологічний ряд медіалінгвістичної науки. Наголосимо й на тому, що автори усвідомлюють: робота над терміносистемою медіалінгвістики має продовжитися одночасно зі стрімким розвитком цього напрямку науки та потребами об'єктивного аналізу можливостей і функцій мови в суспільній комунікації.

До неолінгвістичних досліджень сучасної науки, співмірних з європейським мовознавством, належить і юрислінгвістика — інноваційний напрям, об'єктом вивчення якого є корелятивний зв'язок мови та права, а основні аспекти аналізу зосереджено навколо природи та функцій юридичної мови, правового врегулювання конфліктів, пов'язаних з різними аспектами функціонування мови, визначення соціально-мовних стратегій розвитку держави, лінгвістичних репрезентацій жанрово детермінованих юридичних текстів у законодавчій, дипломатичній, діловій та ін. сферах. Зважаючи на всеохопність правом усіх сфер життєдіяльності суспільства / суспільств, зв'язок правових систем з філософією, історією, етикою, політикою, соціологією та психологією, різними історико-цивілізаційними моделями права, мова постає реальною формою правової свідомості. Сьогодні логічною, на наш погляд, постала і проблема створення першого в українському мовознавстві лексикографічного видання «Юрислінгвістика: словник термінів і понять» [Шевченко, Дергач, Сизонов, Шматко 2015].

Неонапрям також уперше сформувався в західному науковому світі (див. праці А. Подлеха, Ф. Мюллера, Дж. Корню, П. Тієрса та ін. дослідників США, Канади і країн Європейського союзу з мови права, лінгвоконфліктології, юрислінгвістики та лінгвістичної експертології). У наш час юрислінгвістика не потребує окремої аргументації щодо актуальності в науці, й водночас вона є важливим інструментом вирішення правових суспільних колізій. Окреслені завдання юрислінгвістики — дослідити конфліктний (інвективний, маніпулятивний, агресивний, конфліктогенний) текст, обґрунтувати принципи юридичного врегулювання мовних конфліктів, про-

аналізувати лінгвістичні аспекти функціонування державної мови в різних комунікативних сферах (мова бізнесу, мова екології, мова політики та ін.), розробити терміносистему юридичної мови (мови закону), здатної обслуговувати спеціальну правову комунікацію, виробити фахові принципи судової експертизи різних типів, опрацювати лексикографічні та перекладацькі праці із забезпечення юридичної діяльності та ін. [Шевченко, Дергач, Сизонов, Шматко 2015: 138]. Важливість й актуальність *словника з юрислінгвістики* вмотивовано кількома факторами:

(1) моделювання та правовий регулятив принципів суспільного життя, коли в діловій і масовій комунікації формується потреба точної та ємної номінації юридичного поняття, процесу, явища;

(2) істотне зростання вимог до публічного мовлення, передусім у законодавчій сфері;

(3) прагнення до суспільного консенсусу щодо конфліктів на мовному, етичному, політичному ґрунті, питань ідентифікації тексту за належністю особі, певній соціальній групі чи комунікативній сфері;

(4) потреба суспільства в діалозі між учасниками конфліктних ситуацій у різних типах мовної комунікації, що підлягають правовій регламентації.

Словник термінів і понять із юрислінгвістики належить, отже, до лексикографії дискурсивного типу: в ньому подаються основні, необхідні для юрислінгвістичного аналізу операційні поняття мовознавства, передусім функціональної стилістики, лінгвістики тексту, методів і принципів мовознавчого аналізу, мовної жанрології та ін. Видання містить також найчастотніші категорії та поняття юриспруденції, в яких мовознавча компетенція поглиблює їхній правовий зміст.

Кожна словникова стаття подає номінацію поняття й відповідну дефініцію відкритого типу, в окремих випадках — авторську, коли укладачами запропоновано лінгвістичний коментар до семантики відповідних термінів і понять. Принцип уваги авторів словника до дефініцій відкритого типу, зреалізований у виданні, пояснюється тим, що в багатьох випадках мовознавчі та юридичні визначення є неоднозначними, семантично скорельованими з різними методологіями й культурно-історичними традиціями. Словник у такому разі зорієнтований на законодавчу сферу України.

До структури Словника увійшли категорії, що є операційними в юрислінгвістиці як інтегральній сфері між юриспруденцією та мовознавством — відповідно до сформульованої предметності цієї неолінгвістичної галузі науки (*доказ речовий, документознавство криміналістичне, псевдонім, інвектива, експертиза лінгвістична, гасло політичне, ефект симпатії, інформація соціологічна* та ін.). Відтак «фактичний матеріал словника чітко відображає синкретичну предметність юрислінгвістики. Сучасна галузь апелює не лише до першоджерел, якими є для неї мовознавство та юриспруденція, а й до інших галузей» [Гливінська 2016: 175]. Подаються й авторські інтерпретації понять, що мають особливе значення для фахової діяльності юрислінгвіста. Зауважимо, що для об'єктивації однозначності в тлумаченні певних термінів, які є генетично спорідненими з юриспруденцією, автори покликалися на авторитетні юридичні словники, передусім на юридичну енциклопедію в шести томах [Шемшученко 1998].

У деяких випадках у Словнику визначено характеристику одного зі значень полісемантичного терміна, коли йдеться про загальнонаукові поняття, що функціонують у різних галузях наукового знання: *авізо* (1), *авізо* (2); *акція* (1), *акція* (2); *договір* (1), *договір* (2); *стаття* (1), *стаття* (2) та ін.

Окремі реєстрові слова у словникових статтях є термінами-словосполученнями юриспруденції, що представлені як комплекс стійких відтворюваних одиниць сфери юрислінгвістики:

Докази судові — будь-які фактичні дані про обставини, що мають значення для об'єктивного розгляду кримінальної, цивільної, арбітражної, конституційної справи, а також справи про адміністративне правопорушення. Д. с. містяться у свідченнях, речових доказах, висновках експертів, протоколах та ін. Розрізняють Д. с. прямі та непрямі, первісні та похідні, особисті та речові.

Твердження прецедентне — висновок лінгвіста-експерта, в якому обґрунтування певної фахової позиції щодо функціонування мовного явища / явищ стає правилом для аналогових мовних і дослідницьких ситуацій.

Невдача комунікативна — вербалізація комунікативного дисбалансу. Н. к. виникає внаслідок різних причин: недостатнього знання об'єкта мовлення або коду спілкування (як власне мовного — вербального, так і культурного), перешкод при передачі та прийомі інформації, неправильної інтерпретації інформаційних і ситуативних компонентів спілкування.

Словникове видання також в окремих випадках включає ряд спільнокоренових, але граматично різних слів, що спричинено їх семантичною та поняттєвою термінологічною нетотожністю:

Право на захист репутації автора — одне з моральних прав автора; право на недоторканність твору від спотворення чи будь-якого іншого негативно-го втручання, що завдає або може завдати шкоди честі, гідності та діловій репутації автора.

Правопорушення — протиправна дія, що завдає шкоди суспільству, діяння особи / осіб, що передбачають юридичну відповідальність. Будь-яке П. — завжди певне діяння, що постійно контролюється волею та розумом людини. До П. не належать риси характеру людини, особливості мислення, індивідуальні характеристики. В лінгвістичній експертизі П. аналізується в аспекті можливості ідентифікувати протиправні дії та наміри людини за текстом, фрагментом тексту, висловлюванням.

Правосвідомість — одна з форм суспільної свідомості, що є системою правових поглядів, теорій, ідей, уявлень, переконань, оцінок, настроїв, почуттів, в яких виражається ставлення індивідів, соціальних груп, всього суспільства до існуючого і бажаного права, до правових явищ, до поведінки людей у сфері права. Предметом відображення П. є реальні суспільні відносини, які потребують регулювання, саме право, його функціонування, вчинки людей у сфері права, а також правові явища, що виникають у зв'язку з дією правових норм.

У всіх випадках, коли йдеться про уточнення поняттєвого обсягу термінопоняття, а також зручність користування словником, автори вважали за необхідне подати у словниковій статті ілюстративний матеріал:

Агітація — друкована та електронна, усна та писемна діяльність особистості / соціальної групи, що впливає на свідомість суспільства з метою спонукання його до активних політичних і соціальних дій: *Людству вдалося отримати перемогу над багатьма хворобами. Натомість сьогодні існує безліч загроз для здоров'я людини, боротися з якими можливо лише спільними зусиллями. Боротьба з хворобами залежить не тільки від діяльності лікарів. Її успіх залежить від розуміння і бажання людей фор-*

мувати свідоме ставлення до власного здоров'я, створювати умови для здорового способу життя, розуміти його престижність (А. за здоровий спосіб життя в рамках проекту «Молодь за здоровий спосіб життя»).

Антропонім — власне ім'я, ім'я по батькові, прізвище, прізвисько, псевдонім, що їх використовують як фактологічні дані в текстовій комунікації: *Ю. Тимошенко — Юлія Тимошенко — Ю. В. Тимошенко — Леді Ю; М. Тетчер — Маргарет Тетчер — Маргарет Гільда Т. — залізна леді та ін.*

Перифраз; перифраза — стилістична фігура, що полягає в непрямому, описовому позначенні предметів і явищ дійсності (здебільшого емоційно-експресивного, оцінного характеру). У П. на перший план виступають якість або сторона описуваного предмета, істотні в певній ситуації чи контексті. Основне призначення П. — підсилити виразність тексту, комунікативну дієвість вислову. П. функціонує в комунікації як засіб синонімізації понять (Конституція — *основний закон держави*), емоційно-експресивного позначення явищ (Київ — *місто Святої Софії, місто квітухих каштанів; Одеса — перлина біля моря, морська столиця; Париж — місто романтиків, столиця моди та ін.*).

Ілюстративний матеріал не подається в тих словникових статтях, де представлено дефініції категорій і термінів, які співвідносні з абстрактними поняттями, ідеями, концепціями та загальними науковими підходами до аналізу мови. Такий лексикографічний принцип укладання словників дискурсивного типу є, на думку авторів, оптимальним і корелює з європейським вектором розвитку мови (*аберація, асерція, захист інформації, інтерполяція, юстиція ювенальна та ін.*). Зауважимо на українській практиці видання юридичних словників, зокрема на авторитетному словнику міжнародного, європейського і порівняльного права [Шевченко, Муравйов 2009].

У дискурсивному словнику з юрислінгвістики домінантністю визначається поле лінгвістичної експертизи: численні поняття корелюють із операційними категоріями лінгвоекспертології як напряду аналітичної роботи юрислінгвіста з текстом, його смисловими одиницями, мовними засобами та ін., тлумачення яких важливе для діагностики комунікації в юридичній площині. Серед таких термінів і понять визначимо *амбівалентність, антиномія, аргумент гіпотетичний, вимагання, експерт, завдання експертні, ідентифікація, істина судова, твердження, судження та ін.* як стрижневі у взаємозв'язках юрислінгвістики та лінгвістичної експертології. Окремий локус термінопонять у словнику — типи експертиз, у яких сформульовано межі фахової роботи лінгвіста-експерта (*експертиза договорів, експертиза діагностична судово-авторознавча, експертиза ідентифікаційна судово-авторознавча, експертиза матеріалів та засобів відеозвукозапису, експертиза почеркознавча, експертиза офіційно-ділових документів та ін.*). Такий дослідницький симбіоз можна простежити у створеному в Україні першому підручнику «Лінгвістична експертиза» [Шевченко, Сизонов 2021б], що спирається на реєстр і дефініції дискурсивного Словника як базового комплексу термінопонять, необхідних для професійної діяльності юрислінгвіста.

Наразі авторами підготовлене друге видання словника з юрислінгвістики, який найближчим часом вийде друком. Мотивацію створення оновленого видання дискурсивного типу визначено реальною необхідністю забезпечити якісну комунікацію у правовому полі суспільства, а також змінами, що відбулися в юрислінгвістичній та лінгвоекспертній діяльності на законодавчому, соціально-політичному, освітньому та інших рівнях від часу першого видання. Автори оновили реєстр термінологічних одиниць, систем-

но подали англійські відповідники термінопонять, доповнили словниковий ряд категоріями європейського права, уточнили поняттєвий обсяг окремих словникових одиниць, актуалізували ілюстративний матеріал та додатки, представивши нові редакції законів, обов'язкових для базових компетенцій юрислінгвіста.

Ще одна причина появи нової версії Словника — розроблена і впроваджувана в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка освітня програма «Українська мова та юрислінгвістика, англійська мова» / «Ukrainian language and Legal linguistics, English language», що передбачає системне опанування терміноряду словника з метою послідовного аналізу юридичних текстів у різних дисциплінах освітньої програми (про інноваційний словниковий проєкт із юрислінгвістики див. на сайті [Юрислінгвістичний портал 2022]).

Таким чином, завдання сучасної дискурсивної лексикографії — відобразити рух мовної свідомості суспільства в її кореляції з процесами пізнання, соціальних регулятивів, етнічних, політичних і культурних аспектів життєдіяльності, цінностей, формою яких є мова в її розвитку та комунікативних інтенціях. Сучасні дослідники усвідомлюють, що лексикографічна робота щодо створення словників дискурсивного типу має бути продовжена, зважаючи на суспільний та науковий інтерес до об'єктивованих нових відповідей лінгвістичної комунікативістики в інформаційну добу.

ЛІТЕРАТУРА

- Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 205 с.
- Гайда С. Актуальные задачи стилистики. *Актуальные проблемы стилистики*. 2015. №1. С. 11–22.
- Гливинская Л. *Studia Linguistica et juridica* (об опыте лексикографической параметризации научного языка). [Рец. на:] Юрислінгвістика : словник термінів і понять / Л. Шевченко, Д. Дергач, Д. Сизонов, І. Шматко; за ред. Л. І. Шевченко. *Slavica*. 2016. Вип. 45. С. 174–180.
- Ковалевська Т., Кутуза Н. Короткий асоціативний словник рекламних слоганів. Одеса : Астропринт, 2011. 80 с.
- Компанцева Л. Ф. Лінгвістична експертиза соціальних мереж : підручник. Київ : АграрМедіаГруп, 2018. 360 с.
- Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.
- Шевченко Л., Муравйов В. Англо-український словник міжнародного, порівняльного і європейського права. Близько 70 000 термінів. Київ : Арій, 2009. 608 с.
- Шевченко Л., Сизонов Д. Теорія медіалінгвістики : підручник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2021а. 214 с.
- Шевченко Л., Сизонов Д. Лінгвістична експертиза : підручник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2021б. 244 с.
- Шевченко Л., Сизонов Д. Стан і перспективи дискурсивно-стилістичної лексикографії: огляд проблеми. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*. 2020. №55. С. 1–19.
- Шевченко Л. І., Дергач Д. В., Сизонов Д. Ю. Медіалінгвістика : словник термінів і понять / за ред. Л. І. Шевченко. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2013. 240 с.
- Шевченко Л. І., Дергач Д. В., Сизонов Д. Ю. Медіалінгвістика : словник термінів і понять / за ред. Л. І. Шевченко. 2-ге вид., випр. і допов. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2014. 326 с.
- Шевченко Л. І., Дергач Д. В., Сизонов Д. Ю., Шматко І. В. Юрислінгвістика : словник термінів і понять / за ред. проф. Л. І. Шевченко. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2015. 348 с.
- Шемшученко Ю. С. та ін. Юридична енциклопедія : в 6 т. / Ю.С. Шемшученко (го-

- лова редкол.). Київ : Вид-во «Українська енциклопедія», 1998.
- Шестакова Э. Об основных коллизиях медиалингвистики. [Рец. на:] Медиалингвістика : словник термінів і понять / Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач, Д. Ю. Сизонов; за ред. Л. І. Шевченко. *Медиалингвістика*. 2015. №1(6). С. 122–135.
- Широков В.А. та ін. Интегрирована лексикографична система «Словники України» (2001–2010). URL: <https://corp.ulif.org.ua/dictua/> (дата звернення: 24.10.2022).
- Юрислінгвістичний портал / авт.: Л. І. Шевченко, Д. Ю. Сизонов. URL: <http://legal-l.blogspot.com> (дата звернення: 24.10.2022).
- Manovich L. *The Language of New Media*. New York : The MIT Press, 2002. 400 p.
- Teun A. van Dijk. *Media contents: the interdisciplinary study of news as discourse*. Routledge, 1991. 214 p.
- Williams G. In praise of lexicography, and lexicographers. *Proceedings of the XVII EU-RALEX International Congress* / T. Margalitadze, G. Meladze (eds.) Tbilisi : Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, 2017. P. 77–88.

REFERENCES

- Batsevych F. S. (2007). *Slovyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii*. Kyiv: Dovira. [In Ukrainian].
- Gayda S. (2015). Aktual'nye zadachi stilistiki. *Aktual'nye problemy stilistiki*, (1), 11–22. [In Russian].
- Glivinskaya L. (2016). *Studia Linguistica et juridica (ob opyte leksikograficheskoy parametrizatsii nauchnogo yazyka): [recenziya na]: Yuryslinhvistyka: slovyk terminiv i poniat*. L. Shevchenko, D. Derhach, D. Syzonov, I. Shmatko (Eds.). L. I. Shevchenko (Chief Ed.). Kyiv: VPTs «Kyivskiy universytet». *Slavica*. Iss. 45, 174–180. [In Russian].
- Kompantseva L. F. (2018). *Linhvistychna ekspertyza sotsialnykh merezh: pidruchnyk*. Kyiv: AhrarMediaHrup. [In Ukrainian].
- Kovalevska T., Kutuz N. (2011). *Korotkyi asotsiatyvnyi slovyk reklamnykh slohaniv*. Odesa: Astroprynt. [In Ukrainian].
- Manovich L. (2002). *The Language of New Media*. New York: The MIT Press.
- Martyniuk A. P. (2011). *Slovyk osnovnykh terminiv kohnityvno-dyskursyvnoi linhvistyky*. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina. [In Ukrainian].
- Shemshuchenko Yu. S. etc. (1998). *Yurydychna entsyklopediia: in 6 vols*. Kyiv: Vydavnytstvo «Ukrainska entsyklopediia». [In Ukrainian].
- Shestakova E. (2015). Ob osnovnykh kolliziyah medialingvistiki: [recenziya na:] *Medialinhvistyka: slovyk terminiv i poniat*. L. I. Shevchenko, D. V. Derhach, D. Yu. Syzonov (Eds.). L. I. Shevchenko (Chief Ed.). *Medialingvistika*, 1(6), 122–135. [In Russian].
- Shevchenko L., Muraviov V. (2009). *Anhlo-ukrainskyi slovyk mizhnarodnoho, porivnialnoho i yevropeiskoho prava*. Kyiv: Arii. [In Ukrainian].
- Shevchenko L., Syzonov D. (2020). Stan i perspektyvy dyskursyvno-stylistychnoi leksykohrafii: ohliad problemy. *Studia z Filologii Polskiej i Slowianskiej*, (55), 1–19. [In Ukrainian].
- Shevchenko L., Syzonov D. (2021a). *Teoriia medialinhvistyky: pidruchnyk*. Kyiv: VPTs «Kyivskiy universytet». [In Ukrainian].
- Shevchenko L., Syzonov D. (2021b). *Linhvistychna ekspertyza: pidruchnyk*. Kyiv: VPTs «Kyivskiy universytet». [In Ukrainian].
- Shevchenko L. I., Derhach D. V., Syzonov D. Yu. (2013). *Medialinhvistyka: slovyk terminiv i poniat*. L. I. Shevchenko (Ed.). Kyiv: VPTs «Kyivskiy universytet». [In Ukrainian].
- Shevchenko L. I., Derhach D. V., Syzonov D. Yu. (2014). *Medialinhvistyka: slovyk terminiv i poniat*. L. I. Shevchenko (Ed.). 2nd ed. Kyiv: VPTs «Kyivskiy universytet». [In Ukrainian].
- Shevchenko L. I., Derhach D. V., Syzonov D. Yu., Shmatko I. V. (2015). *Yuryslinhvisty-*

- ka : slovnyk terminiv i poniat. L. I. Shevchenko, D. V. Derhach, D. Yu. Syzonov, I. V. Shmatko. Kyiv: VPTs «Kyivskiy universytet». [In Ukrainian].
- Shyrokov V. A. etc. (2001–2010). Intehrovana leksykohrafichna systema «Slovnky Ukrainy». URL: <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/> (last accessed: 24.10.2022). [In Ukrainian].
- Teun A. van Dijk. (1991). *Media contents: the interdisciplinary study of news as discourse*. Routledge.
- Williams G. (2017). In praise of lexicography, and lexicographers. *T. Margalitadze & G. Meladze (Eds.). Proceedings of the XVII EURALEX International Congress*. Tbilisi: Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, 77–88.
- Yuryslinhvistychnyi portal. L. I. Shevchenko, D. Yu. Syzonov (Eds.). URL: <http://legal-l.blogspot.com> (last accessed: 24.10.2022). [In Ukrainian].

L. I. SHEVCHENKO

Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine
E-mail: style_m_k@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-6290-2307>

D. Yu. SYZONOV

Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine
E-mail: dm_sizonov@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1162-2182>

D. V. DERHACH

Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine
E-mail: dimyla_philolog@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4215-3825>

DISCURSIVE LEXICOGRAPHY IN THE SPACE OF WESTERN SCIENCE

The development of discursive lexicography in modern Ukrainian linguistics, which corresponds with similar American and Western European practice is conceptually argued in the article. A new lexicographic search based on the proposed scientific problem allows to understand the challenges facing modern linguistics in its adequacy to the needs of modern societies in the information age, and to create new dictionaries that will meet the requirements of time and communicative space. The authors analyze the factors that led to the development of discursive lexicography in the modern world. The model of dictionaries of a new type represents neolinguistic directions of modern humanitarian knowledge and as a result is considered in the context of social needs of the post-information age. Media and legal linguistics, business and political linguistics, imageology and linguistic expertise, communicative directions of advertising, branding, PR, etc., — in these modern sciences research methods, models, characteristics, conceptual scope of terminology intersect in order to optimally provide linguistics with new search ideas and lexicographic practices. The structure and peculiarities of the lexicographic description in the dictionaries of the discursive type «Medialinguistics: dictionary of terms and concepts» and «Legal linguistics: dictionary of terms and concepts» — innovative scientific editions in Ukrainian linguistics of the 21st century — are considered and justified. The dictionaries were created with attention to American and Western European studies in media and legal linguistics, communicative studies, functional stylistics, which allows correlating the lexicographic experience in compiling of the discursive dictionaries. The authors conclude that the tasks of modern discursive lexicography are focused on the formation of a holistic scientific cognition and systematic professional knowledge in the process of language communication.

Keywords: discursive lexicography, functional stylistics, neolinguistics, media linguistics, legal linguistics.

Дата надходження до редакції — 18.08.2022

Дата затвердження редакцією — 24.10.2022